

A TUDAT MEGIDÉZÉSE A MAI ROMÁN PRÓZÁBAN

1. *A tudat vizsgálója.* Az utóbbi évek román prózatermésének legjava a tudat nyilvános vizsgájának látványát nyújtja. Ezt a folyamatot kétféleképpen értelmezzük: egyrészt a közösségi tudat vizsgálója, az utóbbi évtizedek román társadalmának, történelmi-társadalmi és erkölcsi létének feltárása; másrészt, irodalmi vonatkozásban, a regény lehetőségeinek a vizsgálata, más szóval az írói tudat átalakulásának a folyamata. A tudat önmagával való szembesítésének e két módja összefügg egymással. Vizsgáljuk meg közelebbről a kérdést.

A közösségi tudat vizsgálója. Ha lényeges különbség van az utóbbi két évtized román regénytermése és a két világháború közti időszak regényei között, ez a fokozott írói tisztánlátásban, az új román regény etikai-társadalmi-elmélkedő hajlamában rejlik. Nem akarjuk azt állítani, hogy a két világháború közti regényből hiányzott egy bizonyos erkölcsi problematika, a társadalmi lét, a személyes tapasztalat, a politikai tényezők feltárása. A szociológiai elemzés Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu és mások regényeiben elégséges felfedezészámba menő anyagot tudna kimutatni. De ami újszerűen jelentkezik a felszabadulás után, különösen az utóbbi évtized regényeiben — elsősorban Marin Preda *Morometii I—II.* (A Moromete család), *Risipitorii* (Tékozlók) és *Intrusul* (A kellemetlen ember) című regényeire, D. R. Popescu *F-jére*, Al. Ivasiuc *Păsărirele* (Madarak), Petru Popescu *Dulce ca mierea e glonful patriei* (Mézédes a haza puszkagolyója) című művére gondolunk —, az az írói üzenet tudatos, szándékos józansága a mai élet társadalmi, politikai és erkölcsi jelenségeinek megvilágításában; ugyanakkor a regényírók tudatosan vállalják a társadalmi, politikai valóságunkban végbemenő átalakulások, a társadalmi tudat és a közerkölcs alakulása bírójának szerepét. Az említett regényeket (de az utóbbi évtized más regényeit is, melyekről a későbbiekben szólnunk) a *feltétlen igazmondás* szándéka jellemzi. Hasonlóképpen az évtized regényeinek legjavában az *igazságtevésre való törekvést* tapasztaljuk, mind a múlt, mind a társadalmi-erkölcsi lét vonatkozásában. Igaz ugyan, hogy ez már a válság időszakában, a második világháború előtti évek prózájában jelentkezett. A közösségi tudat zavara, mely azokat az éveket jellemzi, meg is követelte az író egyenes, igaz, megmentő szavát. A kor legtisztánlátóbb írói próbálkoztak ilyenfajta tudati vizsgálattal, de közepes eredménnyel. Az erdélyi falu megrendítő eposza, a *Ion* s az 1907-es év társadalmi gyötrelmeit tükröző *Răscoală* (Lázadás) után Liviu Rebreanu megpróbálta áttekinteni a román közélet más területét is; a harmincas évek polgári pártjainak érdekpolitikáját gúnyolja a *Gorillában*, s ugyanezt teszi Agârbiceanu a *Sectarii*-ban (A szektások). De egyiküknek sem sikerült hű képet festenie a kor társadalmi-politikai valóságáról, kifejeznie a regényt ihlető igazságkeresést. Végül is a két világháború közti regények közül azok válnak jelentőssé, melyek az egyén gyötrődéseit fejezik ki, s a bizonyos mértékig elzárt egyén lelkiállapotát és tetteit, a szubjektív tudatot (Anton Holban), a gyötrődés folyamatát (Gib Mihăescu) kutatják. A háború megrázó él-

ményenek s a román társadalom forradalmi átalakulásának kellett jönnie, hogy egy új társadalmi, politikai, erkölcsi tudat létrejöttével, a regényíró a kutató és bíró tulajdonságaival érezhesse magát felfegyverezve a társadalmi átalakulások ábrázolásában.

A ma társadalmi-erkölcsi átalakulása folyamatának ábrázolásához, melyet regényíróink műveikben vállalnak, amint már említettük, egy esztétikai-tudati folyamat is társul. Valóban, a mai regény a kifejezésmódok keresési szakaszában van jelenleg is. Az utóbbi évszázadban az egyes művészeti ágak műfajai rendre mind átmentek struktúrájuk, kifejezésmódjaik megújítási folyamatán. A líra, a festészet, a zene már átesett formáinak és lényegének forradalmán; önmaguk ellen fordulva önmagukat tagadták meg, hogy megújíthassanak. A regény hagyományörzőbb, és számos újítója ellenére, úgy rémlik, lemaradt ebben a folyamatban. Mégsem észlelhető egyik műfajban sem erősebb belső feszültség, több ambivalens ellentét, melyek az esetek többségében a regény polivalenciájára vallanak, néha viszont a regényíró útvesztettségére is. Tulajdonképpen a mai regény a szó szoros értelmében az ellentétek műfaja. Egyformán nevezhetjük epikusnak és nem-epikusnak, állíthatjuk, hogy egyidejűleg közvetlen és közvetett kifejezésre törekszik, hogy autonóm struktúrákat érvényesít, miközben műfajától idegen törvényeknek is aláveti magát. Egyszóval: proteuszi műforma.

Napjaink román prózáirói az új regénytechnika minden olyan módozatát felhasználják, amelyek a regény esztétikai sokféleségéhez vezetnek. El kell ismernünk viszont, hogy az öncélúan, mindenáron „újat produkálni“ akaró kísérleteket leszámítva, prózáiróink műveinek legjáva a struktúra, a módszerek, az elbeszélés-technika módosításának eredményeként jött létre, *összhangban* a szocialista társadalom, a társadalmi-erkölcsi tudat objektív átalakulásával. Ez a kettős — etikai és esztétikai — folyamat akkor válik nyilvánvalóvá, amikor prózáiróink műveiben az írói mondanivalót elemezzük.

Tételszerűségről volna szó? Határozottan nem. Egy újfajta didakticizmusról? Arról sem. De a valóban tehetséges regényíró nem mondhat le arról, hogy művében költői üzenetet közvetítsen. Az új prózáírók sem hagyják ki műveikből azt a bizonyos rejtett pedagógiai célzatot, persze nem erkölcsi prédikációként jelentkezik ez (mint az előző századok egyik-másik regényében), hanem a műben megvalósuló ethoszként, mely olykor manifesztummá is alakulhat. A tudatban végbemenő átalakulásokat, valamint az objektív valóság átalakulásait tükröző regény mindig intés, figyelmeztetés, bírálat s egyben bizakodó kiáltvány.

A következőkben néhány jellemző mai regény alapján elemezzük ezeket a folyamatokat.

2. *Változások a „faluregény“ struktúrájában.* Több mint ötven évvel a *Ion* (1920) megjelenése után a mai román regény változatos panorámájából bizonyos következtetéseket vonhatunk le a műfaj fejlődésének lényeges törekvéseiről.

Az egyik legfontosabb tünet. A „faluregény“ perspektívája a falu, a román paraszt tudatának alakulásával párhuzamosan, de a regényírók esztétikai tudatának átalakulásával párhuzamosan is módosul. 1935-ben G. Călinescu, a román regényt szociológiai vonatkozásában vizsgálva, kijelenti: „Társadalmunk nem komplex típusú társadalom, s még sokáig nem is lesz az. A mi lelkünk még érintetlen, patriarkális. Városaink olyanok, mint a falvak, maga a főváros is egy nagy falu, ahol senki sem vész el. A lakosság jó része áttelepedett paraszt. A román város nem zaklatott életű, s a lelket sem fenyegeti semmi csábítás.“ (*Ulysse*. Editura pentru literatură, 1967.) Ezekből a megfigyelésekből G. Călinescu következtetéseket vont le a román regényíró helyzetére s a román regény esztétikumára vonatko-

zón: „Bármit tenne is a román író, lelke mélyén egyszerű. Az egyszerű lelkületű ember pedig nem finomkodik, hanem lelkének alapvető impulzusait énekli meg: a föld és a jólét utáni vágyát, életörömét, az egyszerű testi szerelem rövid örömet, s gyűlöletét mindaz ellen, ami túlmegy ezen állapot nyugalmán, azaz a biológiai önzést.“ Az ilyen regényíró nem ábrázolhat művében csak ehhez hasonló típusokat, állapotokat, más szóval egyszerű emberi sorsokat. A román társadalomra alkalmazott gondolatmenetéhez hűen, Călinescu a román regény jövőjére vonatkozóan ilyen következtetésre jut: „...mi még sok ideig csak Ion-okat írhatunk.“

A román regény fejlődésének útját tekintve az utóbbi évtizedekben, G. Călinescu megállapításait részlegesen módosítanunk kell. Mint ahogy nyilvánvaló, hogy a román regény nemcsak az őstípus „földfaló“-jának új alakjait adta, nemcsak Ion-okat, úgy az is nyilvánvaló, hogy a román társadalom sem maradt az a „patriarkális“ jellegű, melynek G. Călinescu látta. A felszabadulás utáni években az új szocialista rend alapjaiban változtatta meg a román társadalmat, mely az írói látásmódban is alapvető változásokat idézett elő.

A falu struktúrájának örökkévalósága — melyről gyakran esett szó a két világháború közti időszak kritikájában — csak látszat, téves nézet. Míg a történelem nem hatol be az archaikus falu univerzumába, ez változatlanok tűnik. A paraszti világ egész irodalma felszínen tartotta a hitet a falu térben és időben való mozdulatlanságáról. Maga a hasonlatosság is erre vall, mely ezek között a régi faluregények és -novellák között észlelhető. Valóban, az indítóok, a központi motívum a falusi világot tükröző regényekben azonos, legyen szó akár a Duna-alföldről, az aradi síkságról, Szicília avagy Lengyelország kopár dombjairól. Gyűlölködés az emberek között a vagyon miatt, az örökség-hajhászók harca, a szülők gazdag fiúkhoz kényszerítik lányaikát, szerelem nélkül. Ioan Slavici több elbeszélésének témájában fellelhető Fănuș Neagu novelláinak falu-világa. De a struktúrák azonossága csak látszólagos, a különbségek lényegbe vágók. Mindenekelőtt Fănuș Neagu képzeleti terében az archaikus elemek, melyek látszólag merevek és általánosak a falu világában, már megszűnőben vannak. A történelem behatolt a falvakba, az ahistorikus jelleg halódik. Ehhez az átalakuláshoz, az archaikus falu eltűnéséhez hozzájárul az intézmények átalakítása, megszűnése, helyettesítése is, a társadalmi konvenciók, az emberek közötti új viszony, a falu—város kapcsolat stb. A mai regényben vagy novellában ábrázolt tudati átalakulások éppen abból fakadnak, hogy a történelem behatol az időben megmerevedettnek látott falu világába. Zaharia Stancu (*Descult* — Meztírláb), Marin Preda, Fănuș Neagu (*Ingerul a strigat* — Kiáltott az angyal), D. R. Popescu egyes regényeiben világosan észlelhető a struktúrák módosulásának epikai jelentősége, bizonyos archaikus elemek vagy idejétnúlt történelmi motívumok fokozatos eltűnése. Az írók megértették, hogy ez a folyamat komplex helyzeteket, drámákat teremt, s érdekes epikai helyzetek magva. Az említett szövegekben néhol észlelhető még, családi drámák esetében, már letűnt, archaikus struktúrák jelenléte. Azok viszont, akik a struktúrák alapján élnek továbbra is, a történelem áldozataul esnek Fănuș Neagu *Moștenirea* (Örökség) című novellájában például egy idős, haldokló apának két fia van. Egyik lemondott a földjéről, belépett a kollektív gazdaságba. A másik, a kapzsi, szeretné magáénak tudni az egész „örökséget“ — tehát a testvére részét is —, elhurcolja apját fagyban, hóban, szánon a városba, hogy ügyvédjével kikényszerítse belőle a kedve szerinti végrendeletet — s ezzel közvetlenül a halálát okozza. A földéhes fiú szavai, gesztusai az őstípusra emlékeztetnek, aki nem ismer kiméletet, ha földről van szó. Ez a földéhség viszont időszertlenül, elitélendő

mind etikai, mind történelmi szempontból. A történelem átalakította a falut, eltörölte ezeket az úgynevezett „örökkévalóságba merevedett” gesztusokat, melyek csak az archaikus falura voltak jellemzőek. Persze, vannak ma is apák, akik továbbra is megjártsszák a patriarkális értelemben vett zsarnokot, akik családjukban élet és halál urai. Olyanok is vannak, akik szerelem nélkül akarják férjhez adni lányukat, vagyoson fiúhoz. De azok a helyzetek, melyek a szerelem—vagyon rivalitásából adódtak szinte minden faluregényben, az új társadalom regényeiben kihálóban vannak.

3. *A vallomástól az újratereztésig.* Tudtommal nem történt még említés arról, hogy a felszabadulás utáni két legnagyobb román regény, a *Mezitláb* és a *Moromete család* egyaránt nevezhető vallomásos és fiktív-ábrázoló („konstruktív”) regénynek, a vallomás és az objektív újratereztés ugyanis — bár különböző mértékben — egyaránt jelen van mindkét műben. Mint ahogy a Darie-ciklus önéletrajzi jellege ellenére nem csupán „lírai regény”, amint azt gyakran emlegetik, ugyanúgy a *Moromete család* sem csak „a Duna-alföldi falu monográfiája”, ahogy gyakran definiálják. Lényegében mind a két mű regény-dráma, melyekben a Duna-alföldi falu kollektív hősként szerepel, de ugyanakkor drámai események színhelye is. A kor, melyet ábrázolnak, különböző: két évtized az első világháború előtti időszakból, sőt a *Moromete család* (II.) a második világháború utáni évekig jut el. A *Mezitláb* fájdalmas képet nyújt az 1907-es parasztfelkelést megelőző viharos évről, melynél nem kevésbé patetikus (de a retorizmus veszélyétől távol álló) leírást kapunk a kis parasztgazdaságok fokozatos tönkremenéséről a *Moromete családban*. A szüntelen elégedetlenség ébren tartja a szereplőkben a forradalom lehetőségét mindkét regényben. Az anarchikus lázadás kudarcra ítélt. De a kis parasztgazdaságok felbomlása a kapitalizmusban épp annyira elkerülhetetlen, mint a paraszti tudat archaikus struktúrája. A konfliktusok élesek, a helyzet kilátástalan. Darie más világba menekül; Moromete nem hagyja el a falut, önmegvalósításának egyetlen lehetséges színhelyét, de egyre jobban elkomorul a gazdasági válság éveiben.

Marin Preda tudatában van annak, hogy regénye *történelemhez kötött*, hogy a történelem nélkül műve értelmetlenné válna. De ugyanakkor önmagát a történelem bírójának tartja. A *Moromete család*, a *Tékozlók*, *A kellemetlen ember* a történelem társadalmi-politikai és erkölcsi folyamatait tárja fel. Nem teszi zárójelbe a történelmet, nem menekül időtlenségbe. De a történelmen belül fenntartja magának a bíró jogát és hivatását. Az igazságszolgáltatás pedig az igazság védelmével tartja fenn magát. Marin Preda számára az igazság a legnemesebb érték, nemcsak elméletileg, hanem etikai és esztétikai téren is. A *Tékozlók* hőseinek viszontagságos életét, a kapcsolatokat, az elszakadásokat, a vonzódásokat, a kríziseket mind-mind az írónak az a vágya hatja át, hogy konkrét történelmi helyzettel állva szemben, vizsgálja az értelmiség tudatát. A regényíró egy bizonyos erkölcsi tudat foglalkoztatja. A „tékozlók” született adottságokkal, előítéletek nélkül, az önzés teljes hiányában egyformán alakulhatnak jó és rossz irányban. A túlzott vitatás, melyet rossz helyen kamatoztatnak, s a társadalmi-politikai szükségszerűség meg nem értése okozza bukásukat. „Eltékozolják” életüket, mert nem vállalják a felelősséget saját képességeikért, nem ismerik fel helyüket a társadalomban, mely arra kötelezné őket, hogy értelmi képességeiket az új, szocialista társadalom szolgálatába állítsák.

4. *Az igaz és az igazság szemjűhozása.* Az említett írókhoz hasonlóan, *F* című regényében Dumitru Radu Popescu is szakít a faluregény egyszerű konvenciókká alakult szabályaival. Ezek már semmilyen értelemben nem faluregények, ha G. Că-

linescu 1935-beli jóslatát tekintjük mérvadónak. Semmi sincs ebben a regényben a hagyományos falusi eposzból, a hagyományos értelemben vett paraszt-prototípusból s az évszakok, a munkálatok és napok ritmikusságát egymasütániságából. A parasztot nem egy adott ősi történelmi térben ábrázolja, hanem a történelemben. Lényeges változás ez, ha perspektívában nézzük. A döntő lépést ilyen irányban már Liviu Rebreanu megtette. A hagyományos mellett már a *Ionban* jelen van a történelmi (különösen a társadalmi) valóság. A *Lázadás* lényeges pillanatot — tomboló kitörést — ragad meg a falu életéből, a történelem egy konkrét szakaszában. A sanyargatott, elgyötört, megalázott parasztság saját kezébe veszi sorsát. A *Lázadás* nyilvánvalóan társadalmi regény, mely a román társadalmat (a falut és a várost) történelmi válságának tetőpontján ábrázolja. Márpedig a *válság*, etimológiailag nézve (s lényegében) nem egyéb *ítéletnél*. A válságos idők ítéletet igénylő idők.

Az igazságtevés hasonló képességét véljük felismerni D. R. Popescuban is. Utolsó regényében, az *F*-ben, tudati folyamatot ábrázol, hogy aztán elbeszélése néhol valóságos vádbeszédbe váltsón. A bíró kiméletet nem ismerő ítélete, mely végül önmagának sem kegyelmez, magasfokú tisztánlátásra, fejlett öntudatra vall, s rendkívüli érzékenységre az igazságtalanság és szenvedés iránt.

Általában egy gyilkosságra vonatkozik az ítélet. Arra a mézárásra például, mely 1907-ben ment végbe, az igazságért fellázadt parasztok elleni megtorlásra. Regényében Rebreanu e gyilkosságnak az ítélobírója. D. R. Popescu művében természetesen mások a körülmények. De ő is a tudatalakulást vizsgálja. *F* című regényében egy gyerek végignézi egy ember meggyilkolását. A falunak ez a gyermeke, akiből ügyész lesz, miután e gyilkosság tanúja volt, maga is egy gyilkosnak esik áldozatul. Mí volt az ő bűne? Bűnös volt-e? Ki a bűnös? Úgy tűnik, mintha a szerzőt az egyén tudatára vonatkozó kérdések foglalkoztatnák. Valójában a falu életének figyelmes vizsgálója, a közösség tudatának elemzésére törekszik. A bemutatott falu valaha a gyilkosságok, a visszaélések, az erőszak fészke volt. *Tragikus színhely*. Idővel a bűntudat érzése nyomasztja az emberek lelkiismeretét — az érzékenyebbekét. A bűnözők, ha nem halnak meg erőszakos halállal, örületbe menekülnek. Egyikük egy jegenyefán rendezkedik be, ahonnan nem hajlandó leszállni, éjjel a sötétséget lámpás fényével szeli át, mellyel rottegésben tartja a falut, ami rossz lelkiismeretre vall. D. R. Popescu *F* című regényét elemezve nyilvánvalóvá válik a kapcsolat egy másik erdélyi író műveivel: Pavel Dan is a falu társadalmi tudatának elemzését nyújtja prózájában. A regény második, terjedelmesebb része, mely egészében egy öreg parasztasszony haláltusáját, majd a virrasztást és temetést írja le, egyben a falu társadalmi-erkölcsi keresztmetszetét adja; ezt D. R. Popescu eddigi legnagyobb művészi teljesítményének nevezhetjük.

Fănuș Neagu két ségtelenül végigkísérlik a Duna menti faluban töltött gyermekkor nyomasztó élményei. Ezek a tájak, a Delta, a tavak vidéke, a Bărăgan, Dobrudza, jellegzetes földrajzi egységet alkotnak az irodalomban: a délvidéket. Odobescutól Panait Istratin át Ștefan Bănulescuig és Fănuș Neaguig e táj írói a helyi színeken, az itteni embertípusok sokféleségén túl a próbálkozások, a felfokozott átlélések zónáját aknázzák ki.

Az ízig-vérig *szenvedélyes* Fănuș Neagu tökéletesen adja vissza annak a világnak titkos pátozát, melyből művei táplálkoznak. A bráilai író által használt művészi jelzőt kölcsönözve (egyik elbeszéléseinek címe *Vară buimacă* — A bódulat nyara), magáról az íróról elmondhatjuk, hogy a *bódult tudat* nagy mestere; elke-seredett, erőszakos vagy kábult hősei mintha valóban egy állandó jellegű bódulatos évszakban élnek. Annak ellenére, hogy hősei súlyos traumákat szenvedett,

a kínoktól némileg korlátozott lehetőségekkel rendelkező emberek, Fănuș Neagu prózájában mégis az életvágy jellemzi őket. Az Al-Duna talajában — amely vidék a múltban oly sok vihart élt át — mélyen gyökerezik ez az élni akarás. Ezen a területen annyi tragikus esemény zajlott, amelyekről az elbeszélő vall, hogy felbresztette azt a bizonyos „bódult tudatot“, melyről fennebb beszéltem.

5. *Egyén és közösség.* 1970-ben megjelent *Păsărire* című utolsó regényében Al. Ivasiuc tudatosan indít keresetet súlyos erkölcsi kérdésekben. A közösségi tudat vizsgálatára vállalkozik, melyből mindenekfelett az foglalkoztatja, hogy ítéletet mondhasson jelenkori történelmünk egy lényeges kérdésében. A tisztánlátó értelem hozzáértésével követi a *közösségi embert*, a társadalmi-erkölcsi viszonyok szövevényét kutatja. Liviu Dunca, az események tanúja és lelkiismerete, akinek létét a történelmi szükségszerűség és erkölcsi szabadság közötti konfliktus határozta meg, már serdülő korában átélte az ősi szokások parancsainak tiszteletben tartása és az ellenszegülés közötti ellentétet. Ellenszegül annak az életformának, melyet az önkényes családfeő erőszakol rájuk, később viszont az erkölcsi rend megteremtésére fordított buzgósága nem társul határozott, átütő eselekvéssel. Körülötte zajlik — az aktívak körében, mert ő megmarad inkább szemlélődőnek — az a hatalmi dráma, mely a regény lényegét alkotja. A dráma főhősei: Vinea igazgató, erős, magabiztos ember, akit régi művével azonosítanak; Victorița, az intrikáló zseni, az öserő, Vinea cinkostársa, aztán ellenfele; Mateescu, az értelmes, józan gondolkodású, de tehetetlen helyettes. Nem fokozatos fejlődést ír le az író, hanem a tudatváltozások kulcshelyzeteit. Vinea összeomlik, rájön, hogy valami lényegbevágó hiányzik belőle. A kudarcot a felismerés öröme kárpótolja; az erős ember diadalmaskodik gyengeségén, melybe éppen az erejével való visszaélés sodorta. Megérdemelt bukása a mély álomból való ébredéshez hasonló, mely új élet kezdetét jelzi. A főhősök hatalmi drámája tehát nemcsak az erőviszonyok felbomlásához vezet, hanem etikai, tudati dráma tanúi is vagyunk. A szerző megfigyelései ebben a politikai regényben, melyben a jelenkori társadalom szülte „esetekkel“ találkozunk, nemcsak felületes leírásként jutnak kifejezésre. Ivasiuc néha az esztétika, a szociológia és a marxista antropológia eszközeit használja fel bizonyos helyzetek elemzésében.

Ugyanez az intellektuális nyelvezet, ugyanez a jelenkori társadalom adta helyzetek tudati elemzésére való hajlam jellemzi Petru Popescut is *Prins* (Fogságban) és *Dulce ca mierea e glonțul patriei* című regényeiben. Ismeretes Petru Popescu állásfoglalása a városregény mellett. Bizonyos vonatkozásban a fenti két regényben Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, illetve G. Călinescu regényeinek tradícióját követi. Műveiben nem a város a lényeges, hanem élethelyzetekre keres megoldást, a modern nagyvárosokban való lét lehetőségein és értelmén van a hangsúly. Csak látszólagos az, hogy fiatal hőseit csupán a saját külön helyzetük foglalkoztatja, valójában sokkal nagyobb réteg képviselői ők, s a regény keretei között „esetek“ egy a sok közül. A *Prins* című regény hőseit modern lovagnak tekinthetjük, aki viszont nem kedvtelésből kap rá a kalandkeresés izére, hanem olyan általános emberi megoldás kutatásának szükségessége hajtja, mely érvényes a mai társadalom bármely környezetére. Ugyanez a *vágy* hajtja másik regényének főhősét is. S ebben a regényben Petru Popescu egy modern *szatirikont* próbál megvalósítani. De kalandozásainak tulajdonképpen tárgya jóval túllép a városi élet látványosságán — a humánus határvidéken kísérletezik. Megtaláljuk a regényben a történelmi szempontokat is, a múlt és jelen összevetését és ítéletét.

6. *Végső reflexiók.* A jelenkori román regény szociológiai vizsgálata többek között egy tipikus jelenségre hívná fel a figyelmünket, ami a mai próza jellegzetes

irányára mutat. Ennek a jelenségnek sokféle magyarázatát adhatjuk, ami viszont nyilvánvaló mindenki számára, aki jártas az irodalomban. Arról a *bizalomról* van szó, melyet a regény — tágabb értelemben az epika — mint műfaj kiérdemel. Ez a bizalom a regény sorsában, a fikció fontosságában — talán a műfaj leglényegesebb jellemvonása, ha az utóbbi két évtized román prózatermését vizsgáljuk. Ma nálunk semmi, szinte semmi nyoma a regényíró önbizalomhiányának, a képzelet esélyeiben való kételkedésnek. Az írói erőben való kételkedés, melyet más irodalmakban észrevehetünk, nem hatott a román író önbizalmára, nem vesztette el hitét saját eszközeiben, mint ahogy a művészet *gyakorlati* értelmében sem.

Ellenkezőleg, új területek meghódítása mozgósítja a román prózaírókat. A próza művészetében való hit társul azzal a hittel, hogy ennek lehetőségei határtalanok a társadalmi és erkölcsi fejlődésfolyamat vizsgálatának elemzésében. Al. Ivasiuc, Petru Popescu, Augustin Buzura (*Absenții* — Kivülállók) regényei arra vallanak, hogy a szerzők hitvallást akarnak tenni jelenkori történelmünk társadalmi, politikai és erkölcsi kérdései mellett. Regényeik középpontjába a társadalmi-erkölcsi tudat vizsgálatát helyezik.

A tudat vizsgálata mellett e szerzők nem mondtak le a lélektani elemzés módszereiről sem. Napjainkban, amikor a francia „új regény“ képviselői a pszichológiai elem mellőzéséről beszélnek, a román regényekben ez az elemzés a legkomplexebb formákban jelentkezik.

A mai regények egy részében az erkölcsi kérdés az uralkodó. Azokból a társadalmi, erkölcsi és lélektani élményekből, melyekre a történelem, az utóbbi évtizedek eseményei szolgáltatnak lehetőséget, a román regényírók megindították a tudat perét.

A komplex embertípusok antropológiai elemzése, az egyén és a közösség-csoportok társadalmi, erkölcsi tudatának vizsgálata feltételezi a regényírás módozatainak új területhódításait, és ez az elbeszélés művészetének stilisztikai sokrétűségéhez vezet. Az új regények és novellák (Laurențiu Fulga: *Moartea lui Orfeu* — Orfeusz halála, Ștefan Bănulescu novellái, Sorin Titel parabolái, például a *Lunga călătorie a prizonierului* — A fogoly hosszú utazása, Dana Dumitru: *Migrații* — Mozgások) igazolják a regényírók hitét önmagukban és művészetükben. Kétségtelenül, ez a hit az alkotó képzelet számára a jövőben is megteremti a szükséges légkört az útkereséshez, amely új regényszerkezetek születését eredményezi; ezektől az etikai és esztétikai tudat élményanyagának új feldolgozását várhatjuk.

Kántor Erzsébet fordítása

Szövegdísz Moldva címerével (1547)